

En skola utan utan

NU GER SIG

filosoferna

IN I DEBATTEN
OM DEN SVENSKA
SKOLAN. VAD
BÖR EGTNLIGEN
EN SVENSK
KUNNA?

av STAFFAN ENG

[Illustration: EMMA HANQUIST]

idé?

V

AD KAN FILOSOFIN Tillföra debatten om den svenska skolan? Mer än vi tror, menar Sharon Rider, som är professor i teoretisk filosofi vid Uppsala universitet. Därför har hon startat forskningsprojektet Vad bör en svensk kunna?, som ska göra oss medvetna om våra idéer om utbildning och var de kommer ifrån.

– Vi måste gå djupare än att strida om betyg i fyran eller sexan. Vad är det som vi vill utvärdera med betygen? Vad har vi för idé om kunskap, var kommer den ifrån och skulle man kunna tänka annorlunda?

Långt in på 1900-talet fanns det i Sverige en tydlig föreställning om att skolan skulle bygga

upp nationen genom att skapa ett ”vi” med gemensamma referensramar inom litteratur, historia och vetenskap. Skolbarnen skulle gå ut i skogen och lära sig namnen på blommor och djur, eftersom kärleken till naturen ansågs vara en del av det svenska kynnet.

– Vi kan tycka att det var larvigt och romantiskt, men man hade i alla fall en idé om att det finns vissa saker som alla bör kunna, säger Sharon Rider.

I dag är det sämre bevänt med den saken, menar hon. Visserligen finns det en ekonomisk tanke om att Sverige måste hävda sig kunskapsmässigt i den globala konkurrensen, men eftersom ingen vet vilka kunskaper som nästa generation verkligen behöver så blir den idén ganska vag.

– Olika politiska intressenter stoppar in det som de vill ha i utbildningen, men det är inte någon idé om vad en utbildning är, vad en människa behöver för att utvecklas. Allting är externt: vad ”samhället” vill ha just nu.

Sharon Rider menar att historien kan hjälpa oss att se vad som utmärker vår egen tid. Olika epoker har haft vitt skilda begrepp om utbildning, men ett ständigt återkommande mål har varit att förbättra människans omdöme.

För upplysningsfilosoferna, som visste att världen kunde förändras snabbt genom krig och revolutioner, var det inte tal om att utforma utbildningen efter den rådande ekonomin. ”Anpassa människans utbildning till vad hon verkligen är. Ser ni

”Det finns ingen idé om vad en utbildning är, vad en människa behöver för att utvecklas”

Xxxxxx
xxxxxx
xxxxx

inte, att om ni försöker anpassa henne till enbart ett slags liv, så gör ni henne oanvändbar för varje annat?”, skrev Rousseau.

För Kant, som insåg vikten av medveten pedagogik och själv bidrog till experimentella skolor, handlade utbildning kort och gott om att lära sig att tänka: människan skulle ”träda ut ur sin självförvållade omtydighet”.

DET BILDNINGSIDEALET

är enligt Sharon Rider raka motsatsen till OECD:s syn på utbildning, som vill förse människor med certifierbara färdigheter för den internationella arbetsmarknaden.

– Det är två olika idéer om vad vi ska göra. Det finns de som säger att det inte finns någon konflikt mellan utbildning för anställning och bildning, men det gör det. Sedan får man ta ställning: är det främsta syftet att skapa omdömesgilla medborgare eller att tillgodose arbetsmarknadens önskemål? Och om det går att kombinera, hur ska det bäst göras?

Vid sidan av marknadstänkandet finns det en idé om att utbildningen ska ge barn och ungdomar en demokratisk fosteran. I de svenska läroplanerna står det att skolan aktivt ska påverka eleverna att omfatta ”vårt samhälles gemensamma värderingar”. Denna så kallade värdegrund omfattar allt från miljötänkande till genusfrågor.

Men Sharon Rider menar att hela idén om värdegrunden är irrationell, om målet är

att skapa en demokrati med självständiga medborgare som uppnår goda beslut i rationella samtal.

– Jag kan inte komma på någon av de stora filosoferna som någonsin har påstått att det bästa sättet att fostra ett fritt, kritiskt tänkande skulle vara att berätta för folk vad de ska tycka och tänka. Men det är det vi gör. Är inte det intressant?

MEN DE MEST påtagliga problemen i skolan är inte teoretiska utan praktiska. I OECD:s PISA-undersökningar, som mäter niondeklassarnas kunskaper i matematik, naturvetenskap och läsförståelse, har Sverige halkat ner under OECD-snittet på samtliga områden.

Även om mätningarna har fått hård kritik, så är många ändå överens om att de svenska elevernas ämneskunskaper har dalat. Litteraturvetaren Michael Gustavsson, som i forskningsprojektet undersöker lärarutbildningen, menar att dess innehåll är en förbisedd orsak till nedgången.

– Det finns en förfärlig vilshenhet när det gäller kunskapsbegreppet i skolans värld. Till exempel finns det forskare som menar att OECD:s läsförståelsebegrepp är föråldrat, eftersom det begränsar sig till skriftspråket. Den verkliga kommunikativa kompetensen hos dagens ungdomar finns i dataspel, interaktiva medier och rollspel, menar de, och den som inte mäter det är inte i takt med tiden.

Själv tror han att det är bland annat den sortens kunskapsrelativism som ligger bakom kunskapsfallet och pekar på den så kallade erfarenhetspedagogiken, som har fått stort

”Det finns en vilshenhet när det gäller kunskapsbegreppet i skolan”

genomslag inom svenskundervisningen. Där betraktas språket och litteraturen inte längre som kunskapsmål, menar han, utan som medel för elevernas sociala och ideologiska utveckling.

– Det är den bild som många lärarkandidater får med sig från lärarutbildningen: svenska är levnadskunskap, ett terapeutiskt ämne.

Enligt Michael Gustavsson är den svenska erfarenhetspedagogiken ett resultat av en politisering av skolforskning och pedagogik, som skedde på det radikala 1970-talet när bildning förknippades med borgerlig elitism snarare än med upplysningens ideal om att växa som människa. Den nya skolan skulle fostra för livet och bidra till en förändring av samhället.

Den synen lever i viss utsträckning kvar inom didaktiken, menar han, vilket gör det svårt att kritisera den typen av pedagogiska teorier utan att kritiken tolkas politiskt. Han tycker också att ideologitänkandet går igen i synen på skolans demokratiarbete, där man vill att eleverna ska diskutera sina åsikter i så kallade deliberativa samtal.

– Hela idén med samtalen är ett konsensustänkande som jag inte förknippar med demo-

krati: alla ska få säga fritt vad de tycker och tänker, men målet är att alla till slut ska vara överens om de rätta värdena. Det är problematiskt att man lär ut dekret som inte är en produkt av elevernas eget tänkande, för det som är goda värden i dag kan ersättas av mindre trevliga värden i morgon.

Men konflikten handlar inte bara om undervisningens uppgift. Michael Gustavsson menar att det pågår en kamp i lärarutbildningen om vad lärarna ska kunna, där pedagogiken har fått ett allt större utrymme på ämneskunskapernas bekostnad – en utveckling som ironiskt nog har drivits på av de reformer som skulle sätta stopp för ”flumskolan”.

– Björklunds lärarutbildning från 2011 är – tvärtemot hans intentioner – den mest genompedagogiserade lärarutbildningen någonsin, för kravet är att vartenda ämne, även på ämneslärarutbildningen, ska genomsyras av det didaktiska perspektivet.

Samtidigt tycker Michael Gustavsson att de som förordar mer ämneskunskaper i skolan ofta är dåliga på att förklara vad ämneskunskaper är.

– Jag håller fullständigt med erfarenhetspedagogerna om att utantillinlärning av regentlängder eller Hallands åar bara kan användas till att spela frågespel eller imponera i sällskapslivet. Ämneskunskaper måste ha en funktion: de ska utveckla dig och ditt tänkande.

IDÉN OM ATT undervisningen måste utgå från elevernas behov kommer till stor del från den amerikanske filosofen John Dewey, som reagerade mot den auktoritära 1800-talskolan. I debatten ställs den

ofta i motsats till kunskapskolan, eftersom elevcentrerad undervisning tycks undergräva lärarnas auktoritet.

Men filosofen Tove Österman, som i projektet undersöker Deweys inflytande i Sverige, menar att Dewey själv skulle ha ställt sig främmande inför ett sådant antingen-eller-tänkande.

– Faran nu är att vi går tillbaka till 1800-talet igen, fastän säkert ingen vill det. Att vi tror att lösningen är att eleverna ska sitta tysta och bli slagna på fingrarna. Men enligt Dewey finns det inte någon motsättning mellan att ta eleverna i beaktande och att ge dem gedigna ämneskunskaper. Det är två sidor av samma mynt.

Dewey ansåg att elevernas kunskapssökande måste drivas av nyfikenhet och en upplevelse av att deras ansträngningar bär frukt, inte av betyg och bestraffningar, som gör yttre belöningar till ett självändamål och motverkar samarbete i klassrummet.

Men det betyder inte att eleverna ska lämnas vind för våg. Tvärtom menade Dewey att det är lärarens uppgift att styra deras nyfikenhet mot de kunskaper de behöver. För barn behöver hjälp med att få kontroll över sig själva och sin omgivning, annars kan de aldrig uppnå verklig frihet.

– Dewey har en filosofisk poäng om att auktoritet och frihet faktiskt inte behöver stå emot varandra. Frihet är inte bara att man får en impuls och gör något och sedan får en annan impuls och gör något annat. Frihet är att göra vad man vill, vilket kräver långsiktighet. Det är något man måste lära sig att jobba med.

Om detta har Tove Österman skrivit i en antologi som kommer ut nu i höst. Syftet med boken, där projektets samtliga deltagare medverkar tillsammans med idéhistoriker och utbildningsvetare, är att få folk att ställa djupare frågor om skolan än det som man kan läsa på debattsidorna. Men i hur stor utsträckning är skolfrågorna verkligen filosofiska?

SHARON RIDER MENAR att filosofin lämpar sig väl för att klargöra begrepp som i debatten mest används som slagord och att ta reda på vilka medel som är rationella för att uppnå vissa mål; sedan är det allas vårt

Xxxxxx
xxxxxx
xxxxx

”Faran nu är att vi går tillbaka till 1800-talet igen, fastän säkert ingen vill det”

ansvar att avgöra vilka målen ska vara. Hon tycker också att mycket av det som kallas för didaktik egentligen är filosofiska frågor.

– Vad är matematik? Hur lär vi oss språk? Filosofin är egentligen en självklar del av sådana frågeställningar, men den har försvunnit på grund av humanioras försvinnande från det offentliga samtalet.

Inte minst tror hon att filosofin kan bidra med ett helhetsperspektiv på en av vårt samhälles allra viktigaste frågor. För i grunden handlar debatten om skolan om vad vi ska ha för framtid, vad vi vill att nästa generation ska få med sig från oss och hur den ska uppnå saker som vi inte kunnat uppnå.

– De frågorna är för djupa för att lämnas till en specialist här och en specialist där. Vi filosofer hör hemma här, vi har tänkt på de här sakerna i över två tusen år! ☺